

Mokslo, technikos, švietimo ir kultūros naujovės ŽEMAITIJOS dvaruose XIX a.–XX a. pr.

Parengė Gintautas ČIŽIŪNAS

Vežaičių dvaro dailiųjų amatų mokyklos moksleiviai 1929–1930 m. Fotografas nežinomas. Nuotrauka saugoma Žemaičių muziejuje „Alka, ŽAM F 2424

Daugelį amžių dvaras tiek Lietuvoje, tiek ir Žemaitijoje pirmiausiai buvo didelis ūkinis vienetas, kuriame visi svarbiausi sprendimai būdavo priimami jų šeimininkų, gyvenusių vaizdingose vietose suformuotose sodybose. Jose stovėdavo reprezentacinis ponų gyvenamasis namas (rūmas, vietinių palociumi vadintas), kiti dvaro reikmėms skirti pastatai, juos supdavo parkai ar pavieniai želdynai.

1963 m., kai buvo panaikinta baudžiava, dvarai, kurių žemės buvo atskirtos nuo kaimų ir gerokai apkarpytos, perėjo prie rinkos ūkio. Dvarininkai (dvarų savininkai), siekdami, kad samdomas darbas būtų našus, sekdami Vakarų Europos šalių didikų ir savo kaimynų pavyzdžiu, pradėjo diegti žemės ūkio ir technikos naujoves: taikyti daugialaukę sėjomainą, auginti naujas augalų ir gyvulių veisles, naudoti tuo metu buvusią modernią žemės ūkio techniką. Buvo vykdomi melioracijos darbai. Tuo laikotarpiu Žemaitijos dvaruose padidėjo dėmesys tokioms prekinės žemės ūkio gamybos šakoms kaip pienininkystė, žirgininkystė, žuvinivaisa, bitininkystė, sodininkystė, cukrinių runkelių auginimas. Prie kai kurių didesnių dvarų atsirado nedidelių manufaktūrų, pramonės įmonių, pieninių, kooperatinių pieno surinkimo ir perdirbimo bendrovių. Kad jos sėkmingai veiktų, reikėjo mokslus baigusių įvairių sričių specialistų. Ne visi turėjo galimybę išvykti

mokytis toliau, tad prie dvarų pradėtos steigti žemės ūkio, pienininkystės, gyvulininkystės, bitininkystės. Žemaitijoje jos veikė Bubių, Dabikinės, Ginkūnų, Gruzdžių, Mederodės, Pagojo, Plungės, Rietavo dvaruose. Kai kuriose jų dėstydavo ne tik vietiniai, bet ir iš užsienio atvykę dvarininkų pakviesti aukštos kvalifikacijos specialistai.

Lietuvoje tuo laikotarpiu itin daug dėmesio skirta pienininkystei ir kiaulininkystei, pieninių galvijų veislių gerinimui. Atsirado valstybės remiamų pavyzdinių ūkių. Dvaruose kryptingai dirbant organizuotos modernios pienininkystės srityje, Lietuva kaip pieno produktų gamintoja ir pardavėja pradėjo garsėti Europoje ir Rusijos imperijoje.

Minėtu laikotarpiu Europos šalių pavyzdžiu vis daugiau dėmesio Žemaitijos dvaruose pradėta skirti ir kultūros bei švietimo reikalams: įkurta muzikos mokyklų, kuriose išugdyti muzikantai grodavo dvaro orkestruose, gabesni būdavo siunčiami studijuoti į Vilnių arba užsienį (dažniausiai į Lenkiją). Dvarininkų iniciatyva buvo steigiamos pradžios mokyklos, progimnazijos ir gimnazijos, jose kartais dėstydavo dvarininkų dukros bei žmonos. Turtingesni dvarininkai, pasikvietę talentingus architektus, statėsi puošnumu ir juose įdiegtomis techninėmis naujovėmis garsėjusius rūmus, kurie laikui einant dėl čia sukauptų meno vertybių vis labiau panašėjo į muziejus. Rūmus supdavo vaizdingi parkai, išraižyti natūraliai tekančių upelių. Vėsą čia teikdavo ir dirbtiniai tvenkiniai, įrengti kriokliai bei fontanai.

XIX a.–XX a. pr. Žemaitijoje savo turtais, ūkine ir kultūrine veikla, sukauptomis meno ir istorinėmis vertybėmis, bibliotekomis, puikiais parkais, pažangiais žemės ūkio ir gyvulininkystės ūkiais garsėjo Bubių (Šiaulių r.), Gruzdžių (Šiaulių r.), Jokūbavo (Kretingos r.), Jurbarko, Kelmės, Kretingos, Kuršėnų (Šiaulių r.), Palangos, Plinkšių, Plungės, Platielių (Plungės r.), Renavo (Mažeikių r.), Rietavo, Vežaičių (Klaipėdos r.) ir nemažai kitų dvarų.